

Наталія Шульжук

ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*навчально-методичний посібник
для студентів філологічних спеціальностей
вищих навчальних закладів*

Рівне
2013

УДК 811.161.2'35 (075.8)

ББК 81.411.1 – 8 – 923

Ш 95

*Рекомендовано до друку на засіданні кафедри
методики викладання і культури української мови РДГУ
(протокол № 2 від 12 вересня 2013 року) та
на засіданні навчально-методичної ради РДГУ (протокол № 1 від 24 вересня 2013 року)*

Рецензенти:

Плющ Марія Яківна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Калашник Володимир Семенович, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Струганець Любов Василівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання української мови і культури мовлення Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка;

Мединська Наталія Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та методик викладання МЕРУ імені С. Дем'янчука.

Ш 95   **Шульжук Н. В.**

Практикум з правопису української мови: навчально-методичний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Н. В. Шульжук. – Рівне – Острогож: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – 396 с.

У навчально-методичному посібнику подано матеріал для практичних занять з курсу «Практикум з української мови», який структурований з урахуванням основних принципів модульного навчання і складається з шести змістових модулів.

Структура кожного із змістових модулів підпорядкована меті – допомогти студентам відновити й поглибити, закріпити й розширити, узагальнити й систематизувати правописні знання з основних розділів української мови, виробити практичні вміння й навички вдосконалення власного й чужого усного і писемного мовлення; сформувати орфографічну та пунктуаційну грамотність, що є основою розвитку комунікативної компетенції особистості майбутнього філолога; розвинути науково-дослідницькі здібності та виробити навички контролю й самоконтролю.

Запропоновані завдання і вправи спрямовані не лише на розуміння основних лінгвістичних понять, а й орієнтовані на глибоке осмислення та аналіз орфограм і пунктограм, порівняння й зіставлення мовних явищ, розвиток творчих здібностей, уміння міркувати й узагальнювати.

Добір текстів для орфографічного й пунктуаційного аналізу, завдань творчого характеру здійснювався з метою реалізації лінгвістичної, комунікативно-діяльній й культурологічної змістових ліній. У посібнику вміщено матеріал для організації та здійснення різних видів і форм контролю знань студентів за кредитно-модульною системою: поточного, модульного, підсумкового (тести та диктанти).

Для студентів вищих навчальних закладів, а також для учнів гімназій та ліцеїв, учителів, для всіх, хто прагне оволодіти правописними нормами української літературної мови.

ISBN 978-966-2254-60-0

© Шульжук Н. В., 2013

ПЕРЕДМОВА

Нові соціальні та соціокультурні трансформації суспільства, економічні умови ставлять перед вищою школою України низку складних завдань щодо вдосконалення освіти. Означений напрям повною мірою стосується і фахової підготовки майбутніх учителів-мовників. Сучасні вимоги до мовної підготовки учнів загальноосвітніх шкіл вимагають нової підготовки і майбутнього вчителя-словесника, який повинен не лише здобути необхідні лінгвістичні знання, а й навчитися бездоганно володіти ними у власному мовленні, що послужить передусім умовою формування мовної особистості. Цим зумовлений пошук шляхів підвищення ефективності навчального процесу, що ґрунтується як на розробленні нових підходів до навчання мови, так і розширенні можливостей уже відомих, традиційних форм і методів роботи.

Поглибити основні теоретичні знання з усіх розділів мовознавчої науки, набуті при вивченні шкільного курсу української мови, навчити користуватися всіма багатствами мовних і мовленевих засобів української мови, вільно володіти літературним розмовним мовленням, правильно використовувати мовні засоби, що відображають специфіку різних функціональних стилів, уміти користуватися науковими та лексикографічними джерелами, іншою довідковою літературою з метою постійного вдосконалення правописних умінь і навичок покликаний пропедевтичний курс у лінгвістичній підготовці вчителя-словесника – «Практикум з української мови», передбачений навчальними планами філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Дисципліну «Практикум з української мови» студенти опановують на I курсі упродовж двох семестрів, його обсяг – 4 кредити (6 змістових модулів). На дисципліну відводиться : 72 години практичних занять (30 год. – у I семестрі, 42 год. – у II семестрі), 72 години становить самостійна робота. Загальний обсяг курсу – 144 години.

Пріоритетними сьогодні вважають модульні технології навчання і рейтингові системи контролю та оцінювання, сутність яких полягає в тому, що студент більш самостійно або повністю самостійно може працювати із запропонованою йому індивідуальною навчальною програмою, що містить цільову програму дій, банк інформації, методичне керівництво процесом досягнення дидактичних цілей. Функції ж педагога при цьому можуть варіювати від інформаційно-контролюючої до консультативно-контролюючої. Саме тому пропонується курс, структурований з урахуванням основних принципів модульного навчання – модульності, структуризації навчання на окремі елементи, динамічності, оптимальності методів діяльності, гнучкості, усвідомленої перспективи, різнобічності методичного консультування, паритетності, – складається з таких змістових модулів: «Загальні питання правопису», «Фонетика, графіка, морфеміка, орфографія і пунктуація як основні підсистеми українського правопису. Розділові знаки у простому реченні, ускладненому однорідними та відокремленими членами», «Правопис складних слів, власних назв та слів іншомовного походження. Розділові знаки в реченнях з відокремленими уточнювальними членами та вставними й вставленими конструкціями», «Морфологія і правопис іменних частин мови. Розділові знаки у складносурядному та складнопідрядному реченнях», «Правопис дієслівних форм та прислівників. Розділові знаки у складному безсполучниковому реченні», «Правопис службових частин мови. Розділові знаки в складному багатокомпонентному реченні». Структура кожного із змістових модулів підпорядкована меті – допомогти студентам відновити й поглибити, закріпити й розширити, узагальнити й систематизувати правописні знання з основних розділів української мови, виробити практичні вміння й навички вдосконалення власного й чужого усного й писемного мовлення; сформувати орфографічну та пунктуаційну грамотність, що є основою розвитку комунікативної компетенції особистості майбутнього філолога; розвинути науково-дослідницькі здібності та виробити навички контролю й самоконтролю.

Запропоновані завдання і вправи спрямовані не лише на розуміння основних лінгвістичних понять, а й орієнтовані на глибоке осмислення та аналіз орфограм і пунктограм, порівняння й зіставлення мовних явищ, розвиток творчих здібностей, умінь міркувати й узагальнювати, адже,

щоб бути грамотним, самого лише знання орфографічних і пунктуаційних правил недостатньо, потрібна різноманітна й ефективна практика письма, взаємопов'язана з постійним мисленням.

Добір текстів для орфографічного й пунктуаційного аналізу, завдань творчого характеру здійснювався з метою реалізувати лінгвістичну, комунікативно-діяльнісну й культурологічну змістові лінії. Зміст текстів дозволяє поглиблювати знання про український фольклор, виховувати повагу до рідної мови, використовувати її виражальні засоби, опанувати багатства українського мовного етикету, розширювати коло знань про видатних діячів української культури, виховувати шану й повагу до видатних українців, кращі моральні якості тощо. Крім того, дібраний дидактичний матеріал забезпечує професійно-орієнтований характер мовлення майбутнього фахівця.

До кожного змістового модуля передбачені завдання для здійснення поточного і модульного контролю. Тексти диктантів дозволяють студентам-першокурсникам самостійно працювати над виробленням практичних умінь і навичок вдосконалення усного й писемного мовлення.

Список літератури, дібраний з урахуванням досягнень сучасного мовознавства, сприятиме глибокому ознайомленню студентів із науковими, навчально-методичними й довідковими джерелами. Він спонукатиме студентів до подальшого самостійного пошуку літератури, її ретельного вивчення й творчого застосування у майбутній дослідницькій, професійній діяльності.

Функцію довідкового забезпечення виконують додатки (схеми й таблиці), що містять не лише теоретичний матеріал, а й ілюстративний, завдяки чому студент матиме можливість правильно аналізувати відповідні орфограми й пунктограми, а також термінологічний словник, у якому подано тлумачення основних лінгвістичних термінів і понять.

Маємо надію, що цей навчально-методичний посібник стане вашим надійним помічником у підвищенні правописної грамотності.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ	7
ПРАКТИЧНИЙ ЗМІСТ	12

МОДУЛЬ 1

**ФОНЕТИКА, ГРАФІКА, ОРФОГРАФІЯ І ПУНКТУАЦІЯ
ЯК ОСНОВНІ ПІДСИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ.
РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ**

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Загальні питання правопису	14
Практичне заняття № 1. Вступ. Українська мова – національна мова українського народу	14
<i>Методичні рекомендації до практичного заняття № 1</i>	16
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Фонетика, графіка, морфеміка, орфографія і пунктуація як основні підсистеми українського правопису. Розділові знаки у простому реченні, ускладненому однорідними та відокремленими членами	18
Практичне заняття № 2. Фонетика, графіка, морфеміка, орфографія і пунктуація – основні підсистеми українського правопису	18
<i>Методичні рекомендації до практичного заняття № 2</i>	21
Практичне заняття № 3. Правила вживання апострофа. Тире в простому двоскладному реченні	28
<i>Методичні рекомендації до практичного заняття № 3</i>	30
Практичне заняття № 4. Правила вживання знака м'якшення. Речення з однорідними членами	32
<i>Методичні рекомендації до практичного заняття № 4</i>	35
Практичне заняття № 5. Чергування звуків в українській літературній мові. Відокремлені означення	36
<i>Методичні рекомендації до практичного заняття № 5</i>	38
Практичне заняття № 6. Зміни приголосних у потоці мовлення. Відокремлені прикладки	40
<i>Методичні рекомендації до практичного заняття № 6</i>	42
Практичне заняття № 7. Подвоєння літер для позначення на письмі збігу однакових приголосних звуків. Відокремлені обставини	43
<i>Методичні рекомендації до практичного заняття № 7</i>	45
Практичне заняття № 8. Модульна контрольна робота №1	47
Практичне заняття № 9. Аналіз модульного контролю. Корекція набутих знань, умінь і навичок	47
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. Правопис складних слів, власних назв та слів іншомовного походження. Розділові знаки в реченнях з відокремленими уточнювальними членами та вставними й вставленими конструкціями	48

Практичне заняття № 10. Орфограми, пов'язані із правописом префіксів.	
Відокремлені додатки	48
Методичні рекомендації до практичного заняття № 10	50
Практичне заняття № 11. Правопис складних слів. Відокремлені уточнювальні члени речення	51
Методичні рекомендації до практичного заняття № 11	54
Практичне заняття № 12. Вживання великої літери. Речення, ускладнені вставними і вставленими конструкціями	55
Методичні рекомендації до практичного заняття № 12	57
Практичне заняття № 13. Орфограми, пов'язані з правописом слів іншомовного походження	60
Методичні рекомендації до практичного заняття № 13	62
Практичне заняття № 14. Правила правопису слов'янських прізвищ і географічних назв	64
Методичні рекомендації до практичного заняття № 14	66
Практичне заняття № 15. Модульна контрольна робота № 2	67

МОДУЛЬ 2

ПРАВОПИС САМОСТІЙНИХ ТА СЛУЖБОВИХ ЧАСТИН МОВИ. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ У СКЛАДНИХ РЕЧЕННЯХ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. Морфологія і правопис іменних частин мови.

Розділові знаки у складносурядному та складнопідрядному реченнях	68
Практичне заняття № 1 – 2. Особливості відмінювання та правопису іменників.	
Звертання як синтаксична категорія	68
Методичні рекомендації до практичних занять № 1 – 2	72
Практичне заняття № 3 – 4. Особливості відмінювання та правопису числівників.	
Розділові знаки у складносурядному реченні	76
Методичні рекомендації до практичних занять № 3 – 4	81
Практичне заняття № 5 – 6. Особливості відмінювання та правопису прикметників	85
Методичні рекомендації до практичних занять № 5 – 6	88
Практичне заняття № 7 – 9. Особливості відмінювання та правопису займенників.	
Розділові знаки у складнопідрядному реченні	92
Методичні рекомендації до практичних занять № 7 – 9	98
Практичне заняття № 10. Модульна контрольна робота № 3	102
Практичне заняття № 11. Аналіз модульної контрольної роботи. Корекція набутих знань, умінь і навичок	102
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5. Правопис дієслівних форм та прислівників.	
Розділові знаки у складному безсполучниковому реченні	103
Практичне заняття № 12 – 14. Особливості правопису дієслівних форм	103
Методичні рекомендації до практичних занять № 12-14	108

<i>Практичне заняття № 15 – 16. Правопис прислівників. Складні безсполучникові речення, розділові знаки в них</i>	112
<i>Методичні рекомендації до практичних занять № 15 – 16</i>	117
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6. Правопис службових частин мови.	
Розділові знаки в складному багатокомпонентному реченні	120
<i>Практичне заняття № 17 – 18. Правопис службових частин мови – прийменників та сполучників. Розділові знаки у складних багатокомпонентних реченнях</i>	120
<i>Методичні рекомендації до практичних занять № 17-18</i>	126
<i>Практичне заняття № 19. Правопис часток. Способи відтворення чужого мовлення</i>	130
<i>Методичні рекомендації до практичного заняття № 19</i>	133
<i>Практичне заняття № 20. Модульна контрольна робота № 4</i>	135
<i>Практичне заняття № 21. Аналіз модульної контрольної роботи. Корекція набутих знань, умінь і навичок. Підсумки</i>	135
ДІАГНОСТИКА ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ «ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»	136
ЛІТЕРАТУРА	138
ПИТАННЯ ГАРАНТОВАНОГО РІВНЯ ЗНАНЬ	140
САМОСТІЙНА РОБОТА	142
ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА	160
ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ	323
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	342
ДОДАТКИ	357

Навчальне видання

ШУЛЬЖУК Наталія Василівна

ПРАКТИКУМ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*навчально-методичний посібник
для студентів філологічних спеціальностей
вищих навчальних закладів*

Технічний редактор *Роман Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *Катерини Олексійчук*

Підписано до друку 4.11.2013. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура «TimesNewRoman». Тираж 300 прим.

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»
(свідоцтво РВ №1 від 8 серпня 2000 року).
Адреса: вул. Семінарська, 2, м. Острог, Рівненська обл., Україна, 35800.

Виготовлено: Видавець Свинарчук Р. В.
(свідоцтво РВ №27 від 29 липня 2004 року).
Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr.net.